
over het STAR-spoorwegstation. Er werd een ereboog getimmerd met de leus 'Houzee' erop.

Doelgroepen waren landbouwers, middenstanders en arbeiders. Tevens werd geprobeerd kerkmensen – zowel rooms-katholieken als protestanten – warm te maken voor het nationaal-socialisme. De NSB, zo heette het, erkende het christelijke karakter van de natie. Socialisme, pacifisme en liberalisme kregen er echter van langs. Mussert beschuldigde de liberalen ervan de arbeiders te behandelen als verlengstuk van een machine. Vrijhandel zou ten koste gaan van volksbelang.¹⁵

De Kloosterkerk was liberaal, met soms een scheutje socialisme of pacifisme. Musserts betoog leek weinig geschikt voor deze gemeente. Toch liet het voorbeeld van Onnekens zien dat het hervormde milieu niet immuun was voor de nationaal-socialistische propaganda. In oktober 1934 dienden enige predikanten een petitie in tegen het verbod voor ambtenaren om lid te zijn van de NSB. Deze petitie, die prominent werd afgedrukt in *Volk en Vaderland*, was ondermeer getekend door ds. J.C.E. van Herwerden (Groningen) en ds. F.C. Willekes (Spijk).¹⁶ De in 1933 in Meppel opgerichte bond Landbouw en Maatschappij, die twee jaar later een stemadvies op de NSB uitbracht, kreeg ook onder hervormde boeren in Ter Apel aanhang.¹⁷ Bij de kerkenraad kwam in 1934 een brief binnen van een in Duitsland werkzame Nederlander. Die verzocht om bevestiging dat diens ouders voorkwamen in het doopregister van Klooster Ter Apel. 'U gelieve hierop de arische afstamming te bevestigen.' Het antwoord van de kerkenraad op dit schrijven is niet bekend.¹⁸

In 1937 werd Westerwolde aangedaan door een groep Duitse functionarissen op werkbezoek. In Ter Apel bekeken ze de kanalen en Beinsdorp. Tot het gezelschap behoorde *Reichsminister* Hans Kerrl, die verantwoordelijk was voor kerkelijke aangelegenheden in zijn land. Kerrl behoorde tot de zogenaamde Deutsche Christen.¹⁹ L. Zwiers, de latere directeur van de sociale dienst van de gemeente Vlagtwedde, zat in deze tijd op de HBS. Hij herinnerde zich later hoe er over politiek was gediscussieerd, en beschreef dat in zijn roman *Het Veen*:

'Bij de vijver in het kloosterbos zat een viertal jongelui op een bankje bij een grote bos rododendrons een boterham te eten. "Net als in Duitsland hebben we hier een sterke man nodig", hoorde hij een van de wijsneuzen oreren. "Iemand die weet wat hij wil en korte metten maakt met het communistisch gedoe (...). Boeren en middenstanders verdienen haast geen droog brood meer." "Fascistische kletspraat", zei een ander. "Adolf Hitler is een groot gevaar voor de democratie."'²⁰

¹⁵ 'Landdag te Ter Apel', in: NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies, *Volk en Vaderland* 11 nr. 38 (22-9-1934).

¹⁶ 'Moedig woord van predikanten', in: idem 11 nr. 41.

¹⁷ Interview van de auteur met ds. H. van Nieuwenhuizen (predikant in Ter Apel in de jaren vijftig), Epe 16 juni 2011.

¹⁸ H. Jansen aan 'Kerkgemeente te Klooster Terapel, Gemeente Flachtwede, Holland', Spekholzerheide 6-10-1934, in: AHWK.

¹⁹ 'Duitse autoriteiten op bezoek', in: *Leeuwarder Courant* 05-07-1937.

²⁰ L. Zwiers, *Het veen. Een roerige periode in de geschiedenis van een Drentse veenkolonie*, Zuidwolde 1998, 127-128.